

El topònim Salegar és una denominació local que assenyalava el lloc on es dona sal a les ovelles. Al Mesón del Carro el pastor utilitza una zona pròxima als corrals on es van localitzar uns quants cercles de pedra que a penes no sobreixien de la superfície.

Estaven situats molt pròxims, formant un grup de cinc, encara que en podrien haver sigut més. Es distingien a l'extrem nord d'un camp totalment cobert de pedres. Aquest camp, a principi del segle xx, s'utilitzava

LA NECRÒPOLIS TUMULÀRIA DEL SALEGAR DEL MESÓN DEL CARRO

(CORTES D'ARENÓS, ALT MILLARS, CASTELLÓ)

AMPARO BARRACHINA IBÁÑEZ
Servei d'Investigacions Arqueològiques i
Prehistòriques
Diputació de Castelló

per a amuntar troncs d'arbres procedents de les muntanyes pròximes, destinats als forns de les grans indústries ceràmiques de la costa. El pastor ens va indicar que allí s'acumulaven els troncs, es carregaven en els carros i eren arrossegats per tirs de cavalls. Aquest tragi de fustes pogué escampar altres estructures tumulàries i crear aquest gran camp de pedres, i dificultar la localització de més túmuls en l'actualitat.

Dels cinc túmuls visibles n'hem excavat quatre. Les seues dimensions no són semblants, però coincideixen en la manera de ser construïts i en l'aprofitament de la roca calcària base per a assentar-los (Fig. 1).

Totes les estructures estan afectades per processos erosius relacionats amb l'aigua i les baixes temperatures. Aquest fet ha provocat la fragmentació de les pedres més grans que delimiten els cercles, per la qual cosa en

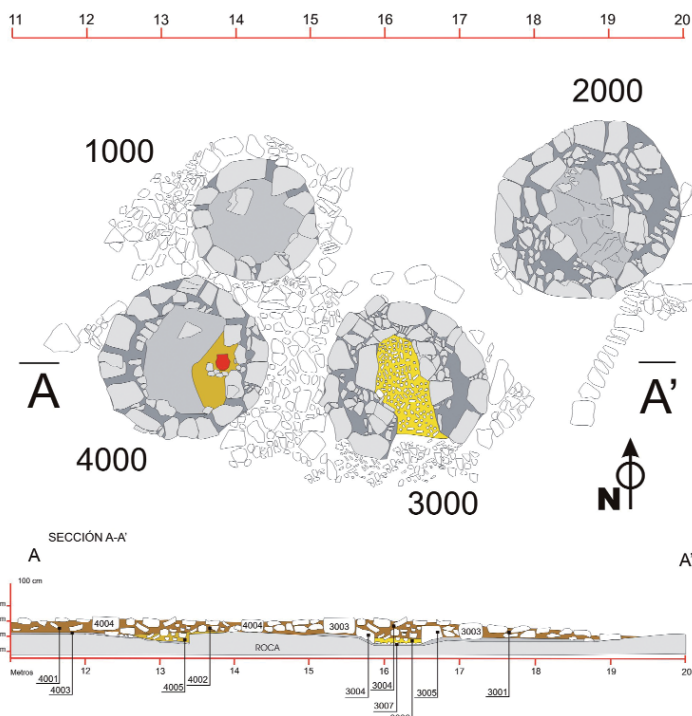

Figura 1. Plànol de la necròpolis del salegar del Mesón del Carro.

alguns casos la delineació interna no ha estat senzilla. En diverses estructures també hem observat que estan afectades per actuacions incontrolades, possiblement antigues, que poden estar en relació amb la falta d'aixovars associats. Aquestes es van detectar en el punt on correspondria estar l'accés a la cambra o cista, i en superfície es va observar el desplaçament de les pedres exteriors de l'anell en dos dels casos (2.000 i 3.000). A aquestes qüestions indicades cal afegir l'afecció produïda per l'acumulació i la conducció de fustes, i la seua situació en mig d'una senda que utilitzen habitualment les ovelles.

Amb tot, mitjançant l'excavació hem pogut realitzar una valoració del conjunt tumulari que per primera vegada es documentava a les comarques interiors castellanenques. En línies generals, per a la construcció s'hi van utilitzar pedres calcàries locals de diferents dimensions i terra. El sistema constructiu del mur és de pedra seca, utilitzant poca terra per a la unió de les pedres, entre les quals s'incorporen altres de dimensions més reduïdes a manera de falca. No se'n conserven més de dues filades.

El diàmetre de l'anell de pedra varia en cada cercle, així com l'estructura interna. Només dos presenten cambra interior (2.000 i 3.000), i només un, en ser excavat, ens ha permès fer la documentació completa (3.000). En ambdós casos, la cambra es podria dir que és excèntrica i que es construeix des de la mateixa base del túmul, assentada directament sobre la roca.

Possiblement els túmuls tindrien un alçat un poc més gran que el conservat i la seua superfície visible estaria coberta per pedres i terra. Només en el cas del túmul 2.000, el més gran, observem la presència, més o menys centrada, de tres pedres de grandària mitjana en posició vertical. No obstant això, atesa la degradació del túmul, no volem pronunciar-nos sobre la seua interpretació.

Les característiques particulars que presenta cada túmul i que els diferencia són:

TÚMUL 1.000

El seu diàmetre és de 170 centímetres i l'alçat conservat és de 20 centímetres. L'estructura estava afectada per les arrels d'una alzina (*Quercus ilex*) jove que en creixia a l'interior, arribant a desfer literalment algunes de les pedres del cercle en introduir-se per les clivelles de la roca base. No tenim constància de la seua morfologia interna.

TÚMUL 2.000

Les seues dimensions són de 240 per 250 centímetres de diàmetre, i conserva un alçat de 20 centímetres. Dins l'anell de pedres està situada la cambra on es diposita l'enterrament. Aquesta és de forma rectangular, encara que només se'n va poder definir bé un dels costats, i manté una posició excèntrica. La seua orientació és sud-est. Les

dimensions aproximades que presenta són 80 centímetres d'ample per 160 centímetres de llarg.

TÚMUL 3.000

El seu diàmetre és de 220 centímetres i conserva un alçat de 25 centímetres. A l'interior se situa la cambra rectangular realitzada en maçoneria i en posició excèntrica. La seua orientació és sud-est. Les dimensions que presenta són de 50/70 centímetres d'ample per 140 centímetres de llarg.

TÚMUL 4.000

Les seues dimensions són 220 per 240 centímetres. La morfologia interna d'aquest túmul és diferent de la de les dues estructures anteriors, ja que no s'hi ha trobat cap cambra. Construïda igualment sobre la roca, ací s'aprofita la irregularitat del traçat rocós (que presenta un escaló en la meitat oest), per a col·locar l'urna en la part més alta. Aquesta estava situada a un costat del cercle i rodejada per pedres. No s'hi van localitzar restes òssies però sí una fina capa grisa, que interpretem com cendra. És l'únic túmul on s'ha documentat ceràmica, encara que només fragments relacionats amb el cos i sense cap element significatiu que ens indique la seua morfologia. D'aquesta peça es van obtenir dues datacions per termoluminiscència amb un resultat similar: 2.800 BP, amb un error del 10 per cent (± 280).

Els túmuls amb cambra (2.000 i 3.000) mantenen una orientació semblant, es troben mirant al sud-est. A l'interior de cadascun es va localitzar un conjunt modest d'ossos molt fragmentats i cremats, mesclats amb terra

Figura 2. Grup tumulari de la necròpolis del salegar del Mesón del Carro.

i sobre una fina capa de color gris que interpretem com cendra. La dispersió irregular dels fragments d'ossos ens indica de nou una antiga acció incontrolada sobre el grup de túmuls. Si aquests ossos hagueren estat dins d'un contenidor ceràmic o orgànic (tela, cuir, etc.), estarien tots junts o pròxims. La seua reduïda presència i la gran dispersió, a més de la falta d'aixovars, apunten en aquesta direcció. Només un dels conjunts ossis s'ha pogut estudiar (2.000). Tret d'aquestes restes no s'ha pogut recuperar cap aixovar ni cap urna funerària. A excepció dels fragments ceràmics recuperats en el túmul 4.000.

La distribució espacial dels túmuls no presenta regularitat (Fig. 2), tres n'estan molt pròxims, mentre que el

2.000 està lleugerament desplaçat cap al nord-est, i encara més el cercle cinqué no excavat. Al voltant dels tres primers hi ha un empedrat, amb pedres de grandària mitjana que es desgranaven en el procés d'excavació pels problemes assenyalats a l'inici d'aquestes línies. Per aquesta causa no es va poder determinar si les pedres esmentades procedien de l'amortització dels túmuls, si havien estat col·locades amb una funció determinada o si estaven en relació amb la litologia del terreny.

Pel que fa a l'estudi antropològic (Agustí, 2003), ja hem indicat que la mostra era molt reduïda. Es van recuperar 454 fragments d'ossos molt menuts, amb un pes de 63,79 grams, dels quals només se'n van identificar 42. No obstant això, algunes dades interessants se'n van poder obtenir, com la temperatura del procés de cremació, que se situa entre els 650 i 700 graus. Alguns sectors anatòmics (extremitats inferiors o tòrax) no hi estaven representats, per la qual cosa degué donar-se una selecció intencionada en el receptacle de la cremació (*ustrinum*) per a efectuar un dipòsit funerari simbòlic o, simplement, una combustió contundent amb manipulació de les restes. Les dades obtingudes apuntaven un individu adolescent o adult, de sexe indeterminat i una morfologia general gràcil.

Quant a la seua cronologia i tipologia, aprofitarem aquestes línies per a fer algunes matisacions. El grup tumulari del Salegar del Mesón del Carro el relacionem inicialment amb els túmuls plans de la necròpoli dels Castelletes de Mequinensa (Barrachina, 2002-03: 143), basant-nos per a fer-ho en l'escàs alçat conservat, malgrat les diferències que observàvem en les formes i les dimensions de les cistes.

L'experiència directa que hem tingut en estudiar els conjunts ceràmics de la necròpoli de Sant Joaquim de la Menarella (vegeu en aquest mateix volum), i la manera de construcció/amortització de les seues estructures, ens porta a reinterpretar allò que denominem cista com cambra. Aquest terme ens sembla més adequat per a descriure l'espai rectangular de l'interior del cercle 3.000. No obstant això, els túmuls del Salegar no tenen la base construïda que caracteritza les estructures circulars de Sant Joaquim, les cambres s'han construït directament sobre la roca i per tant amb una alçària menor que aquelles. Pel que fa a l'escassa alçària conservada en aquestes, bé podria estar determinada pels problemes postdeposicionals que assenyalàvem al principi. Aquesta reconsideració de la tipologia dels túmuls del Salegar del Mesón del Carro també ens porta a reconsiderar la seua cronologia. És molt probable que aquesta se situe entre el final del segle VIII i l'inici del segle VII cal ANE, és a dir, dins de la primera edat del ferro.

Bibliografia

- AGUSTÍ, B. (2003): «Hostal del Carro (Cortes de Arenoso, Alt Millars, Castelló)». Estudi Antropològic de la UE 2006 (informe inèdit).
- AGUSTÍ, B.; BARRACHINA, A. I GRAELLS, R. (2006): «Posibilidades de interpretación en depósitos funerarios de incineración en Castellón y el sur de Cataluña». En C. Roca de Togores Muñoz i F. Rodes Lloret, eds. *Actas Jornadas de Antropología Física y Forense. Alicante, 29-30 junio 2006*. Institut de Cultura Juan Gil-Albert. Alacant, p. 65-72.
- BARRACHINA, E. (2002-2003): «Dos noves necròpolis d'incineració a la conca del Millars: el Mesón del Carro i La Vilavella (Castelló)». *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló*, 23. Diputació Provincial. Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques. Castelló. p. 141-150.